

of the state, the prohibition (impossibility) to increase the guilty person by position and in the military rank and non-payment of his time of military service during which he served this sentence, in the term of service for the assignment of another military rank.

From this definition it follows that the content of the punishment in the form of official restrictions for servicemen is that during the term of his servicing the deduction from the amount of the financial support of the convicted, to the state income in the amount established by the court sentence, in the range from 10 to 20 percent (part. 2, Article 58 of the Criminal Code of Ukraine) is conducted. Such deduction is made monthly.

It should be borne in mind that, firstly, the amount of deductions determined by the court is made from the total amount of monthly maintenance of a serviceman regardless of other deductions or property charges (alimony, etc.), that is, from the extra charged, and not from the actual received money security, and, and secondly, only from his money security. The fact is that servicemen receive not only monetary, but also material security and other payments. The structure of these types of security and benefits is determined by the relevant legal acts.

Key words: Criminal Code, Criminal and executive code, criminal punishment, criminal and law description, convicted, serviceman.

Стаття надійшла 23 жовтня 2018 р.

УДК 343.123

Л. Ф. Гула,
Н. Л. Гула

ЗАХОДИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ (ПОПЕРЕДЖЕННЯ) ЗЛОЧИНІВ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ

Розглянуто поняття та розкрито зміст індивідуальної профілактики злочинності в кримінально-виконавчих установах. Охарактеризовано структуру і форми індивідуальної профілактики пенітенціарних злочинів.

Окреслено фактори, що зумовлюють застосування індивідуально-профілактичних заходів до засуджених, які перебувають в установах виконання покарання. Визначено основні категорії засуджених, які потребують профілактичного впливу.

Перелічено заходи та методи, що їх необхідно застосовувати до засуджених з метою відмови від вчинення ними злочинів під час відбування покарання у виправних колоніях.

Ключові слова: пенітенціарна злочинність; профілактика; індивідуальна профілактика; форми профілактики; методи профілактики; профілактичний облік; засоби впливу.

Постановка проблеми. З метою підвищення ефективності запобігання пенітенціарній злочинності визначено зміст поняття індивідуальної профілактики, здійснюваної адміністрацією установ виконання покарання щодо засуджених до позбавлення волі. Вказана діяльність потребує розроблення науково обґрунтованих висновків і рекомендацій, спрямованих на удосконалення форм і методів запобіжної діяльності.

Стан дослідження. Основи кримінологічного запобігання злочинам у своїх роботах аналізували вчені Г. А. Аванесов, Ю. М. Антонян, О. М. Бандурка, Л. Д. Гаухман, В. О. Глушков, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. І. Долгова, А. Е. Жалінський, О. Г. Кальман, І. І. Карпець, О. М. Костенко, Н. Ф. Кузнєцова, О. М. Литвинов, С. Г. Міщенко, В. П. Філонов, О. М. Яковлев та ін.

Метою статті є визначення індивідуальних заходів і методів впливу на засуджених з метою схилення їх до відмови від вчинення ними злочинів під час відбування покарання у виправних колоніях.

Виклад основних положень. Незважаючи на ізоляцію злочинців від суспільства у виправних колоніях, вони продовжують вчиняти злочини та інші правопорушення, тому злочинність у місцях позбавлення волі слід розглядати як складне, негативне соціально-правове явище, що являє собою специфічний різновид рецидиву і виражається в сукупності заборонених кримінальним законом діянь, які вчиняють засуджені, котрі відбувають покарання за попередній злочин у виправних колоніях.

Успішне запобігання злочинам серед засуджених можливе за умови цілеспрямованого навчання співробітників виправних колоній способом і прийомом такої діяльності.

Профілактика злочинів під час виконання кримінальних покарань – це діяльність, спрямована на виявлення, усунення, нейтралізацію або блокування причин і умов пенітенціарної злочинності та злочинної поведінки. Профілактика поділяється на рівні та види, у неї є свої суб'єкти й об'єкти, методи і прийоми, може прогнозуватися і програмуватися. Віднедавна, крім профілактики, до предмета кримінології відносять такі форми дії, як боротьба і війна, компроміс, реабілітація, організація, управління тощо [1, с. 788].

Попередження пенітенціарних злочинів передбачає вплив на окремих засуджених, схильних до правопорушень, за допомогою кримінально-виконавчих сил, засобів і методів від початку підготовчих дій і до закінчення злочину. Основна мета цієї дії – запобігання злочину, тобто виявлення всіх обставин його скоєння, всіх його учасників та їхньої конкретної ролі в злочинній діяльності, виявлення

причин і умов, які сприяють формуванню групи і вчиненню нею злочинів.

Індивідуальна профілактика – це спеціальна діяльність, спрямована на виявлення та корегуючий вплив на осіб, з боку яких можна очікувати вчинення злочинів у місцях позбавлення волі [2, с. 301].

Науковці під індивідуальною профілактикою злочинів розуміють здійснення з метою запобігання злочинам впливу на конкретну особу чи її безпосереднє оточення, що полягає у соціальній або психологічній підтримці, а у разі необхідності також у контролі [3, с. 254].

Формами індивідуальної профілактики суспільно небезпечних діянь у виправних установах є:

1) вивчення особи засудженого: аналіз кримінальних і особових справ, поштових відправлень; опитування осіб, які добре знають засудженого; спостереження за його оточенням; тестування;

2) облік засуджених з відхиленнями у поведінці: ведення картотек (алфавітних, за видами порушень тощо); комп'ютерний облік, який має містити усі основні дані про особу;

3) методи контролю за поведінкою засуджених, які перебувають на обліку: контроль за допомогою оперативно-розшукових прийомів; повторне обстеження протягом певного часу тими самими методами; догляд, обшук, цензура кореспонденції, перевірка посилок, передач та інші режимні заходи; опитування засуджених та персоналу виправних установ [4, с. 320].

Індивідуальна профілактика злочинної поведінки засуджених повинна складатися з: послідовної ліквідації об'єктивних негативних явищ кримінальної субкультури (78,4%); викорінювання негативних обставин в організації їхнього життя, діяльності, побуті й дозвіллі (азартних ігор, вживання алкоголю, наркотиків) (77,7%); обов'язкової реалізації принципу невідворотності відповідальності за свою поведінку (99%); усунення криміногенних факторів, що сприяють мотивації того чи іншого виду їхньої злочинної поведінки (95,6%).

Індивідуальна профілактика пенітенціарних злочинів, що вчиняють засуджені, класифікується за формами на ранню та безпосередню. Рання профілактика стосується засуджених, які перебувають на початковому етапі криміналізації, тобто: необхідно виявляти джерела кримінальних та інших антисуспільних впливів на засудженого, якщо цей вплив ще не подіяв на його поведінку (86,7%); одночасно встановлювати контакти або обставини, що негативно впливають на засудженого (азартні ігри) (33,3%).

Ранню профілактику можна поділити на два види: а) здійснення профілактичних заходів стосовно осіб із оточення засудженого, які

можуть вплинути на нього (які з ним працюють, проживають (25%), входять в одну групу (сім'ю) 49,8%), є близькими родичами (25,2%); б) профілактичний вплив на конкретного засудженого, схильного до правопорушень (76%).

Індивідуальна профілактика підрозділами установ виконання покарання (УВП) пенітенціарних злочинів полягає у тому, що засуджених спонукають добровільно відмовитись від протиправної діяльності, яку вони розпочали, або припинити ці дії. Для цього потрібно застосовувати комплекс заходів, які за характером, суб'єктом, наслідками або іншими ознаками здатні взаємно замінити один одного під час формування комплексу контрольно-попереджувальних заходів. Як зазначає Є. О. Гладкова, це дасть змогу значно обмежити витрати часу на корекцію протиправної поведінки особи, а також припинення злочинних діянь з притягненням до кримінальної відповідальності особи із заміною на гуманні заходи, які не породжують кримінально-правових наслідків [5, с. 440].

Як зазначають О. П. Снігер'єв, В. В. Матвійчук та Д. Й. Никифорчук, розмежування на ранню та безпосередню профілактику дає можливість практичним працівникам цілеспрямованіше планувати профілактичну роботу і використовувати ефективніші в конкретній ситуації тактичні прийоми [6, с. 6].

Об'єктом такої діяльності повинні бути певні особи, поведінка і спосіб життя яких свідчать про реальну можливість скоєння злочинів [7, с. 23–27].

Спрямовуючи індивідуальну профілактику на особу, слід враховувати умови, обставини, ситуації, що сприяють скоєнню кримінально-караних діянь чи полегшують їх вчинення. Індивідуальна профілактика виконує роль соціального інструмента, мета якого – нейтралізація або усунення негативних внутрішніх рис, коригування поведінки.

В. М. Бурлаков пропонує механізм індивідуальної профілактики, що допоможе діагностувати криміногенні вади особистості. Вчений структурує цей процес на самостійні етапи:

- виявлення осіб, які підлягають профілактичному впливу;
  - вивчення особистості та умов її соціального середовища перебування;
  - прогнозування антигромадської поведінки і планування запобіжних заходів;
  - реалізація цих заходів та контроль отриманих результатів;
  - фіксація досягнення цілей індивідуальної профілактики
- [8, с. 86–87].

Тактика запобігання пенітенціарним злочинам має будуватися з огляду на психологію засудженого. Психологічна складова конкрет-

ного засудженого, на якого спрямовано профілактичний вплив, визначається на основі індивідуальних психологічних особливостей кожного. Ця діяльність ґрунтується на конкретній психодіагностиці. Психодіагностика – це галузь психологічної науки, яка здійснює розроблення методів виявлення і вимірювання індивідуально-психологічних особливостей особистості. Далі вчений зазначає, що ця методика передбачає розроблення і застосування спеціальних психологічних тестів [9, с. 272].

Як резюмує академік С. Д. Максименко, наукове дослідження психології особистості як предмета вивчення унікальності, неповторності й цільної системи – дуже велика проблема [10, с. 52]. Науковець окреслює склад механізмів психіки людини, в основу якого покладено відображення як регулятор діяльності людини, що базується на адекватних умовах середовища, яке впливає на функції поведінки особи. З іншого боку, кожний психічний акт є результатом дії об'єктивного через суб'єктивне відображення, через людську індивідуальність, що накладає відбиток своєрідності на психічне життя. До того ж, під час злочинної діяльності психічне відображення постійно поглиблюється, вдосконалюється й розвивається [11, с. 76–77].

Переваги здійснюваної оперативно-режимними підрозділами виправних колоній профілактики пенітенціарних злочинів, які вчиняють засуджені, виявляються у тому, що:

- ведеться оперативно-профілактичне спостереження за засудженими, яких взято на профілактичний облік у зв'язку з високим ступенем вірогідності їхньої злочинної поведінки;

- забезпечується успіх індивідуальної профілактики завдяки наявності оперативної інформації щодо засуджених, які можуть стати на злочинний шлях, та особливостей кожного засудженого, який допустив порушення режиму;

- фіксуються підготовчі дії засудженого, здійснюються оперативно-розшукові заходи з документування тяжких злочинів;

- негласно перевіряється причетність до вчинення правопорушень засуджених, які перебувають під оперативним спостереженням;

- вивчаються окремі категорії засуджених (лідери, «авторитети»), які становлять оперативний інтерес, їхні зв'язки, спосіб життя, поведінка та минуле, щоб мати підстави для застосування до них заходів профілактики [12, с. 201].

На індивідуальному рівні профілактики на підставі аналізу отриманої оперативним шляхом інформації щодо засуджених, які схильні до вчинення злочинів, та про факти стосовно злочинних намірів цих осіб здійснюється превентивний вплив на особу, яка через антигро-

мадський спосіб життя здатна вчинити злочин. Опитування практичних працівників (90,4% респондентів) підтвердили ефективність такої діяльності.

Індивідуальне запобігання пенітенціарним злочинам, які здійснюють засуджені, полягає у виявленні й обліку категорії осіб, схильних до злочинної діяльності, веденні щодо них оперативно-профілактичного спостереження й здійсненні запобіжного впливу.

На профілактичний облік (списковий та картотечний) засуджених ставлять за такими ознаками:

- «злочин у законі» та інші авторитети злочинного середовища;
- організатори й учасники угруповань негативної спрямованості;
- схильні до втечі;
- схильні до встановлення незволених зв'язків та виготовлення і зберігання заборонених предметів та речей;
- засуджені, які займаються здирицтвом, вимаганням від засуджених будь-яких речей, здійснюють тиск на інших та вдаються до тероризму;
- схильні до нападу на представників адміністрації та інших осіб;
- організатори, учасники масових заворушень, групових та масових непокор, хуліганських дій, азартних ігор;
- схильні до гомосексуалізму, інших збочень та психічних вад;
- схильні до вживання, придбання та зберігання наркотичних речовин, інших одурманювальних речовин, спиртних напоїв;
- засуджені, які перебувають у конфліктних стосунках з іншими засудженими;
- засуджені, які перебувають у штрафних ізоляторах, карцері та приміщенні камерного типу тощо [12, с. 202].

Методи профілактичного впливу на засуджених вельми різноманітні. Необхідно розрізняти методи посилення зовнішнього контролю (комплексні профілактичні операції, упровадження сучасних досягнень спецтехніки тощо) і методи зміни особистісних характеристик (спрямоване самовиховання, аудіо- і відеозапис індивідуального прийому засудженого з видаванням йому касети для роботи над собою тощо). Виділяються також методи оптимізації різних стосунків, взаємодій у місцях позбавлення волі (психотерапія, розподіл засуджених по загонах тощо).

Головне завдання індивідуальної профілактики – відвернення злочинів на стадії готування або замаху. Відвернення злочинів – це діяльність персоналу виправних установ (передусім оперативних

відділів), спрямована на виявлення осіб, які мають намір вчинити злочин або дії яких можуть перерости в злочин, а також факторів та обставин, що сприяють учиненню злочинів, і вжиття необхідних оперативно-розшукових та інших профілактичних заходів стосовно таких засуджених (інших осіб), з метою недопущення реалізації цих намірів, усунення криміногенної ситуації і зупинення діяльності з готування до злочину [13, с. 584].

Запобігати конкретному злочину в місцях позбавлення волі, що вчиняють засуджені, можуть: безпосередньо співробітник установи (51,2%), опосередковано з активною допомогою інших позитивно охарактеризованих засуджених (20,4%) і комбінованим способом (28,4%).

Усю діяльність із запобігання пенітенціарним злочинам, що вчиняють засуджені, можна розмежувати відповідно до вирішуваних завдань, а саме:

- схилення засудженого до відмови від злочинних намірів і дій;
- притягнення засудженого до кримінальної відповідальності за наявності достатніх доказів про підготовку або замах на злочин;
- притягнення засудженого до кримінальної відповідальності за скоєння іншого нетяжкого злочину (ст. 391 КК України – злісна непокоря вимогам адміністрації установи виконання покарань) [12, с. 205].

У результаті дослідження встановлено, що індивідуально-профілактичні заходи для запобігання пенітенціарним злочинам оперативні підрозділи здійснюють за допомогою:

- профілактичної бесіди зі схиленням до відмови (67,5%);
- роз'яснення норм кримінального права (66,6%);
- усного попередження про кримінальну відповідальність за протиправні діяння (78,4%);
- виклику до кабінету оперативного підрозділу з метою офіційного попередження про кримінальну відповідальність з відміткою у спеціальному журналі (55%);
- постановлення на профілактичний облік (43,7%).

Затримання особи на стадії готування чи незакінченого замаху є основним засобом припинення пенітенціарного злочину. Факторами, які впливають на запобіжний процес, визнано своєчасність отримання первинної інформації та її повнота, активність виконавців, обдуманість запланованих заходів, готовність оперативного підрозділу вирішувати такі завдання, роль оперативного працівника у здійсненні такої роботи тощо.

Найпоширенішими тактичними прийомами схилення засуджених до відмови від намірів вчинити злочин є такі:

- формування переконання у недоцільності вчинення саме цього злочину (62,3%);

– аргументація недоцільності вчинення злочину через труднощі його приховування, оскільки засуджений живе в обмеженому колективі в'язнів, які добре знають один одного (57,7%);

– наведення аргументів неминучості викриття та покарання у разі вибраного варіанта злочинних дій (88,3%);

– роз'яснення можливості втрати особистого благополуччя внаслідок реалізації злочинних задумів (переведення у ПКТ, неотримання побачень та передач тощо) (81,7%).

Завдяки дослідженню практичної діяльності оперативних підрозділів кримінально-виконавчих установ з'ясовано, що в запобіжній роботі перевага належить використанню негласних сил оперативних підрозділів, що повинні:

– контролювати засуджених, які перебувають на обліку, та безпосередньо здійснювати заходи, щоб вони відмовились від злочинних намірів (75%);

– безпосередньо усувати умови, що сприяють вчиненню злочинів, та створювати додаткові перешкоди, щоб унеможливити здійснення злочинного задуму (81,2%);

– сприяти оперативним підрозділам УВП у недопущенні вчинення злочинів на стадії готування чи замаху (документуванні підготовчих дій) (66%);

– надавати негласну інформацію, яку можна миттєво опрацювати та використати для оперативних комбінацій щодо проведення спеціальних запобіжних операцій (77,8%) .

Висновки. Назагал індивідуальні профілактичні заходи підрозділів кримінально-виконавчих установ спрямовані на: обмеження незаконних дій засуджених з метою усунення негативних явищ і процесів, пов'язаних зі злочинністю; усунення (нейтралізацію) детермінантів злочинних проявів; ліквідацію криміногенних факторів у мікросередовищі засуджених, які формують їх антигромадську позицію і мотиви. Головне ж завдання індивідуальної профілактики пенітенціарних злочинів передбачає застосування спеціальних методів впливу на засуджених, які стоять на обліку, з метою відмови від протиправних дій на стадії готування чи незакінченого замаху.

1. Старков О. В. Криминология: Общая, особенная и специальные части: учебник. СПб.: Юридический центр «Пресс», 2012. 1018 с.

2. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред. Є. І. Моїсєєв, Ю. І. Римаренко, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. К.: Атіка, 2009. Т. IV: Кримінально-правові, криминологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. 1008 с.

3. Шестаков Д. А. Криминология: Новые подходы к преступлению и преступности: Криминогенные законы и криминологическое законодательство. Противодействие преступности в изменяющемся мире: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. СПб.–М.: Юридический центр «Пресс», 2006. 561 с.

4. Криминологія: підручник для студ. вищих навч. закл. / О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик, П. П. Михайленко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужа. К.: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

5. Гладкова Є. О. Індивідуальна профілактика насильницьких злочинів проти працівників органів внутрішніх справ України. *Науковий вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ*. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2013. № 1. С. 439–444.

6. Снігерьев О. П., Матвійчук В. В., Никифорчук Д. І. Умисні вбивства. Попередження та розкриття: практ. посібник. К.: КНТ, 2005. 100 с.

7. Плешакова В. А. Криминология и организация предупреждения преступлений: учеб. пособие / отв. ред. Э. И. Петров. М.: Юристъ, 1995. 344 с.

8. Бурлаков В. Н. Криминогенная личность и индивидуальное предупреждение преступлений: проблемы моделирования. СПб., 1998. 184 с.

9. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. К.: Академвидав, 2006. 424 с.

10. Максименко С. Д. Генезис существования личности: монография. К.: Изд-во ООО «КММ», 2006. 240 с.

11. Максименко С. Д. Психологія учіння людини: генетико-модельючий підхід: монографія. К.: Слово, 2013. 592 с.

12. Гула Л. Ф., Гумін О. М., Коваленко В. В., Ортинський В. Л. Організаційно-правові заходи протидії протиправній діяльності кримінальних лідерів в установах пенітенціарної системи України: монографія / за ред. В. Л. Ортинського. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2017. 380 с.

13. Профілактика злочинів в установах виконання покарань // Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джужа. К.: Атіка, 2011. 900 с.

Hula L. F., Hula N. L. Measures of individual crime prevention in criminal-executive institutions

The concept and content of individual crime prevention in criminal-executive institutions are considered. The structure and forms of individual prevention of penitentiary crimes are characterized. The factors that determine the use of individual and preventive measures for the convicts in penitentiary institutions are outlined. The basic categories of convicts that require prophylactic influence are determined. The basic measures and methods that must be applied to the convicts with the purpose of refusing to commit crimes during the serving of punishment in correctional colonies are revealed.

Individual prevention should be directed towards the person, as well as to the conditions, circumstances, situations that facilitate the committal of criminal penalties or contribute to it. These measures play the role of a social tool designed to neutralize or eliminate negative internal features, to adjust behavior. Despite the isolation of criminals from the society in correctional colonies, they continue to commit crimes and other offences, therefore criminality in the places of deprivation of liberty should be considered as a complex, negative social and legal phenomenon,

which is a specific type of relapse and is expressed in the aggregate of acts prohibited by criminal law, that are executed by convicts serving sentences for the previous crime in correctional colonies.

Successful prevention of crimes among convicts is possible provided the purposeful training of the staff of correctional colonies methods and techniques of such activities.

Crime prevention during the execution of criminal penalties is an activity aimed at identifying, eliminating, neutralizing or blocking the causes and conditions of penitentiary criminality and criminal behavior. Prevention is divided into levels and species, it has its own subjects and objects, methods and techniques, can be predicted and programmed. Recently, in addition to prevention, the subject of criminology includes such forms of action as struggle and war, compromise, rehabilitation, organization, management, etc.

At the general level, individual preventive measures of units of criminal executive agencies are aimed at limiting the illegal actions of convicts in order to eliminate negative phenomena and processes related to crime.

Key words: *penitentiary crime; prevention; individual prevention; forms of prevention; methods of prevention; preventive accounting; means of influence.*

Стаття надійшла 22 жовтня 2018 р.

УДК 343.121

О. М. Дуфенюк

ФОРМА ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА У ПОЛЬСЬКОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Присвячено узагальненню та систематизації даних щодо форми висновку експерта як джерела доказів у польському кримінальному процесі. Вказано, що, згідно зі ст. 200 КПК Польщі, форма цього джерела доказів може бути усна або письмова. З'ясовано, що у фаховій польській літературі можна також знайти пропозиції впровадження інноваційної мультимедійної форми висновку експерта. Викладено зміст та особливості кожної з форм висновку експерта.

Ключові слова: *експерт, висновок експерта, судова експертиза, форма висновку, кримінальне провадження, польський досвід.*

Постановка проблеми. Нині важко уявити ефективне досудове розслідування без застосування спеціальних знань у процесуальній формі, тобто проведення судової експертизи. Розширення можливостей судово-експертних досліджень, активна розробка останніми роками їх теоретичних засад свідчить про поступову концептуалізацію судової експертології як комплексної галузі науки. Вивчення досвіду